

Herstelproject voor het
Lauwersmeer op stoom

Zoet waar het moet, zout waar het kan

Zoetwatersoorten als de karper zwemmen soms het brakke en zoute water op om zich te voeden met garnalen en krabben.

TEKST

Eric le Gras

FOTOGRAFIE

Janny Bosman, Eric le Gras,
Sportvisserij Nederland

Nederland werkt hard aan het opheffen van obstakels voor trekvisserij in de binnenwateren. De aansluiting naar de zee blijft echter een zorgenkindje, terwijl veel trekvisserij ook daaraan behoefte hebben. Bij het Lauwersmeer lijkt het te gaan lukken, al blijven vissen nog vaak buiten beeld.

Karpers horen thuis in zoet water en haring zwemt in zee. In grote lijnen kloppen die beelden, maar er zijn nuances. Kijk maar in de Amsterdamse grachten. Daar vind je haring, die door de zeesluizen van het Noordzeekanaal het zoete water is binnengezwommen. Bij de sluis van Nieuwe Statenzijl zwemmen karpers tijdens het spuien met de getijdestroom mee naar het brakke water van de Dollard om daar te foerageren. Bot, toch bekend als zeevis, is sinds

die sluis een visvriendelijker spui-beheer hebben gekregen steeds verder landinwaarts te vinden. In het centrum van de stad Groningen zie je iets dergelijks. Hier vindt je de kaden van de Hoge en de Lage der Aa, waar ooit de getijdeverschillen in de Waddenzee zichtbaar waren. Dat veranderde toen de Lauwerszee werd ingedijkt en Lauwersmeer werd. Toch blijken vissen nog steeds die kunstmatige barrières te kunnen passeren, zegt zeebioloog en

projectleider Wouter van der Heij van de Waddenvereniging: "Zeker voor vissen. Die zoeken een plek waar ze vinden wat ze nodig hebben. Voor haring is dat soms een Amsterdamse gracht, voor karper de Dollard."

Uniek deltagebied

"Het unieke van Nederland is de ligging in een deltagebied," vervolgt Van der Heij. "In de loop van de tijd hebben we die delta afgesloten met dijken, dammen, sluisen en wat er

verder aan waterwerken is. Begrijpelijk, alleen al vanwege de veiligheid, maar het karakter van de delta ging zo verloren, met name de geleidelijke overgang tussen zoet en zout, de zoet-zout gradiënt. Je ziet het overal: bij de monding van de grote rivieren, in de Zuidwestelijke Delta en in het IJsselmeer.”

Het Lauwersmeer is geen uitzondering. Als je vanuit het noorden komt, heb je eerst de zoute Noordzee, dan de iets zoetere Waddenzee en tenslotte volgt achter de dijken een abrupte overgang naar zoet. Van der Heij: “Dat heeft gevolgen voor de natuur, met name voor de visstand. Een ander voorbeeld is het IJsselmeer. Ooit, voor de aanleg van de Afsluitdijk, zwom daar blauwvintonijn en gladde haai. De tuimelaar, een dolfijnachtige, kwam er op scholen Zuiderzeeharing jagen. Dat is voorbij, al kan de aanleg van de Vismigratierivier in de Afsluitdijk een deel van de vroegere rijkdom herstellen.”

Ook op andere plaatsen zijn openingen voor trekvis gemaakt. Zo staan de deuren van de Haringvlietsluizen tegenwoordig op een kiertje. Van der Heij: “Dat zijn verbeteringen, maar de verloren gegane leefgebieden van de zoet-zout gradiënt heb je er niet mee terug.”

Vandaar dat hij namens de Waddenvereniging in Noord-Nederland meewerkt aan het herstel van die gradiënt. Dat kan ver gaan, tot in de beken van het Groninger

In het overgangsgedebied tussen Lauwersmeer en Waddenzee krijgen trekvissen als de zeeforel betere kansen.

Bioloog Wouter van der Heij benadrukt het belang van vrije vismigratie van het zoete Lauwersmeer naar de zoute Waddenzee.

Westerwolde: “Dat gebied ligt een flink eind in het binnenland.”

Geen compartimentjes

Maar het is logisch: “Veel vissoorten hebben in diverse stadia van hun ontwikkeling verschillende leefgebieden nodig. Zout of brak water als kraamkamer en zoet om op te groeien. Of andersom, ook dat komt voor. Al die verschillende biotopen zijn door menselijk ingrijpen grotendeels verloren gegaan of moeilijk bereikbaar geworden. Maar de natuur is een groot en samenhangend geheel, geen in compartimentjes ingedeeld menselijk maakwerk met een strikte scheiding tussen zoet en zout.”

Van der Heij werkt daarnaast mee aan het project ‘Swimway

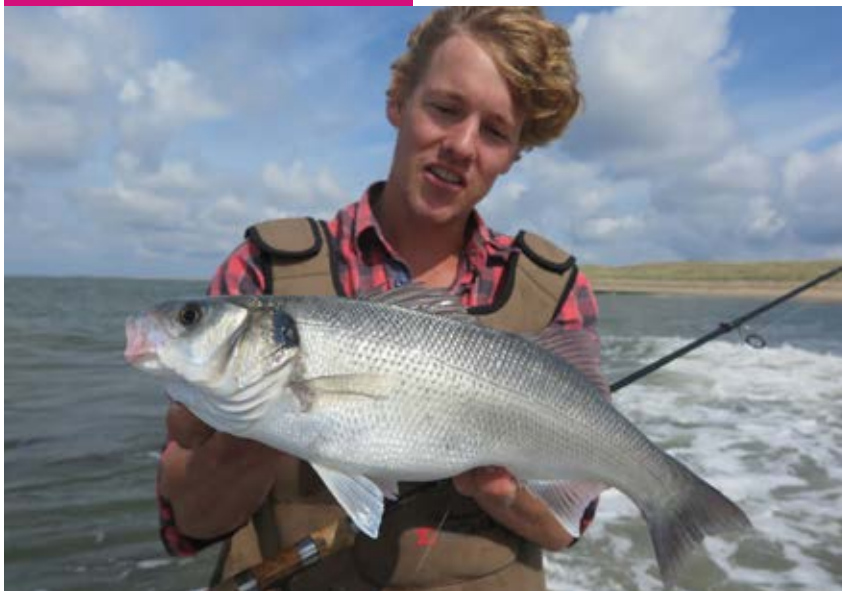
Waddenzee’, dat onderzoekt wat er nodig is voor het versterken van de vispopulatie: “De Waddenzee heeft voor tientallen vissoorten een belangrijke functie als schakel tussen verschillende leefgebieden. We willen weten hoe die functie door ingrijpen van mensen is aangetast en hoe we dat kunnen herstellen.”

Kennis en onderzoek

Dat begint met kennis en hoewel de Waddenzee zo ongeveer de best onderzochte zee ter wereld is, weten we over de vissen daar maar bar weinig. Wat er bekend is, gaat vooral om vissoorten die van belang zijn voor de beroepsvisserij. Wel heeft het Nederlands Instituut voor Onderzoek van de Zee (NIOZ) in de jaren zestig van de vorige eeuw bij Texel een fuik overgenomen van een beroepsvisser die stopte vanwege gebrek aan inkomsten. Uit de meetreeksen blijkt, dat de biomassa aan gevangen vis sindsdien met negentig procent is afgenomen. Van der Heij: “En dat terwijl die beroepsvisser ook al steeds minder ving.”

Verder noemt hij de Vismigratierivier in de Afsluitdijk en het project ‘Vissen voor Verbinding’, dat de verbinding tussen Waddenzee, Lauwersmeer en de beken in het binnenland wil herstellen. ▶

Sportvissers kunnen rol spelen bij het in kaart brengen van vismigratiepatronen.

De zeeforel fungeert als boegbeeld voor dat project, onder andere omdat die vis de Waddenzee nodig heeft als tussenstation op weg van de beken in het binnenland naar de Noordzee.

Resultaten

Projecten genoeg, maar wat leveren ze op? Van der Heij: “In de eerste plaats beter zicht op de vis in de deltagebieden, op de grens van zoet en zout. Die kennis leidt tot beter visbeheer, wat begint met het besef dat veel vissoorten gebruik maken van die overgangsgebieden en dat visbeheer in de Nederlandse delta een gedeelde verantwoordelijkheid is van beheerders aan weerszijden van de dijk.”

In het overgangsgebied tussen Lauwersmeer en Waddenzee krijgen trekvisen als paling, zeeforel, de beide soorten stekelbaarzen en de prikken betere kansen, zegt Van der Heij: “Datzelfde geldt voor spiering, die een standvis is in de Waddenzee maar ook deltagebieden opzoekt. Een zoutwatersoort als de harder profiteert van aanpassingen in het beheer van de Waddenzee. Net als vogels als visdiefjes, futen, sterns en lepelaars. En vergeet de planten, schelpdieren, wormen en zeezoogdieren niet.”

Mensen hebben er ook wat aan: “In veel projecten werken we nauw samen met Sportvisserij Nederland. Dat is begrijpelijk. Een betere zoet-zout gradiënt, zeggen ze daar,

levert beter en interessanter, soortenrijker viswater op.”

Samenwerken brengt begrip

Zo brengen de projecten instanties bij elkaar. Naast de Waddenvereniging en Sportvisserij Nederland zijn dat ministeries, provincies, gemeenten, waterschappen, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en boerenorganisatie LTO Noord. Een bont gezelschap, zegt Van der Heij: “Soms zie je dat organisaties elkaar tegenwerken, ook al vanwege onduidelijke regelgeving. Maar als je samen probeert een gebied in te richten, ontstaat er onderling begrip en betere samenwerking.”

Dat blijkt tijdens de gesprekken over het herstel van de zoet-zout

gradiënt in het Lauwersmeer: “Dat meer is een belangrijke toegangspoort tot de binnenwateren van Noord-Nederland, maar er zijn andere belangen, zoals die van de landbouw. De angst voor verzilting van oppervlakte- en grondwater zit er stevig in. Zilt binnen de dijk was lange tijd een vloekwoord voor boeren en daarmee ook vaak voor bestuurders.”

Het motto is nu ‘zoet waar het moet, zout waar het kan’. Van der Heij: “Dat brengt vertrouwen en beweging in discussies die soms al jarenlang vastzitten. De landbouwbelangen zitten vooral in het zuidelijke deel van het gebied en als je de zoet- zout gradiënt volgt, dan blijft het water daar zoet.

Nu dat duidelijk is, willen boeren meedenken. In de plannen moeten we verder rekening houden met de toevoer van zoet water. Rijkswaterstaat spoelt heel Friesland door met zoet water uit het IJsselmeer, maar waarschuwt dat dat bij toenemende droogte steeds moeilijker wordt. Dat zou kunnen betekenen dat het Lauwersmeer als zoetwaterbuffer gaat fungeren en dat willen we niet. We kiezen voor het inrichten van bufferingsgebieden hogerop in het watersysteem, onder andere om inklinking tegen te gaan. Vasthouden van water moet op lokaal of regionaal niveau plaatsvinden.”

De sluisen van Nieuwe Stanzijl zijn door een visvriendelijker spui-beheer beter te passeren voor tal van vissoorten.

Samen kom je verder

Het herstelproject voor het Lauwersmeer draagt ook bij aan het halen van de doelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en Natura 2000. De KRW-doelen staan soms op gespannen voet met de nieuwe zeespiegelscenario's, maar geven wel de plicht de leefomgeving voor vis te behouden en of te herstellen. Van der Heij: "Daarom moeten er betere afspraken komen over de precieze plekken waar verzilten ecologisch het meest zinvol en mogelijk is en we hebben een meetsysteem nodig om dat te controleren."

Veel overleg dus maar er zijn al concrete resultaten. Van der Heij: "Er zijn rinketten, kleine kleppen, aangebracht in de sluizen bij Lauwersoog waardoor trekvis van de Waddenzee het Lauwersmeer op kunnen trekken. Trekvis is daar blij mee, maar het is onvolgende voor een natuurlijker overgang van zoet naar zout. Daarvoor moeten we het sluisbeheer verder aanpassen."

Het gaat niet echt vlot, concludeert Van der Heij, maar hij is optimistisch: "Financiering kan komen uit Den Haag, waar geld uit de Programmatische Aanpak Grotere Wateren

Bot lijkt een echte zeevis, maar migreert om te foerageren toch graag naar het zoete water.

vormen voor jonge vis. Omdat de kennis van de visstand op het Wad achterblijft ontbreekt er ook een KRW-meetlat voor vis, waar je de veranderingen langs kunt leggen. En dat terwijl iedereen erkent dat de Waddenzee een cruciale functie heeft voor tientallen vissoorten."

ministerie van LNV voor het beleid. Dat leidt tot bestuurlijke spaghetti. Het zou helpen als er meer eenheid kwam."

Bij het opstellen van beheersplannen en in de wetgeving blijven vissen veel te vaak buiten beeld, constateert Van der Heij: "Er wordt vooral gekeken naar vogels en wat die nodig hebben. Als je over vissen begint, kijken de plannenmakers je vaak wat glazig aan."

Samen met Herman Wanningen van de World Fish Migration Federation probeert hij dat te veranderen: "We willen het verhaal van de trek van vissen tussen zout en zoet en ook in de zee zelf zichtbaarder maken. Vissen zijn, net als vogels, schakels die de verschillende gebieden verbinden. Paling is het bekendste voorbeeld maar ook een zeebaars die zomers bij Texel zwemt kan in de winter bij Portugal bivakkeren. Andere vissen trekken minder ver maar hun trektochten verdienen net zo goed aandacht. Sportvissers kunnen daarin een rol spelen. Zij weten tenslotte als beste welke vis waar te vinden is." ■

Als je over vissen begint, kijken de plannenmakers je vaak wat glazig aan

klaar ligt. De wil is er, dus het gaat lukken. Alleen ga je sneller, maar samen kom je verder."

Beter monitoren

Ook in de Waddenzee valt er nog veel te verbeteren: "Dat begint met het beter monitoren en onderzoeken van de visstand. Daarnaast kun je denken aan vangstbeperkingen voor beroepsvissers of aan betere bescherming van mosselbanken en zee grasvelden, die een schuilplek

Van der Heij noemt het verder ronduit 'bizar' dat onduidelijk is welke instantie uiteindelijk verantwoordelijk is voor de vis in de Waddenzee: "Van wie is de vis? In het Lauwersmeer is het Waterschap Noorderzijlvest de beheerder. Maar de Waddenzee staat in Nederland te boek als binnenwater. Dat betekent dat Rijkswaterstaat verantwoordelijk is voor het natuurbeheer waaronder de zorg voor de visstand en het